

TRADICIJSKA DUHOVNOST NA LASTOVU

Mujanović, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:075901>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

TRADICIJSKA DUHOVNOST NA LASTOVU

SARA MUJANOVIĆ

SPLIT, 2021.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

TRADICIJSKA DUHOVNOST NA LASTOVU

Studentica
Sara Mujanović

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2021. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Crkveno-pučka baština.....	5
2.1. Advent	5
2.1.1. Sv. Barbara	6
2.1.2. Sveti Nikola - biskup	6
2.1.3. Sveta Lucija	7
2.1.4. Badnjak.....	8
2.2. Božić.....	8
2.3. Sveti Stjepan Prvomučnik	10
2.4. Sveti Ivan evanđelist	10
2.5. Silvestrovo.....	11
2.6. Nova godina	13
2.7. Sveta Tri kralja.....	13
2.8. Pokladi.....	14
2.9. Čista sreda	20
2.10. Cvjetnica.....	21
2.11. Sveto trodnevlje.....	22
2.11.1. Veliki četvrtak.....	22
2.11.2. Veliki petak	23
2.11.3. Velika subota.....	24
2.12. Uskrs.....	25
2.13. Sveti Juraj	26
2.14. Spasovo.....	27
2.15. Sveti Antun Padovanski.....	27
2.16. Sveti Ivan Krstitelj.....	29
2.17. Sveti Petar i Pavao.....	29
2.18. Sveti Kuzma i Damjan.....	30
2.19. Prva neđeja u mjesecu-neđeja sakramenta	30
3. Svakodnevni život.....	31
3.1. Neđejni objed	33
3.2. Lastovsko vjenčanje	33
3.3. Pjesme.....	35
Rječnik	41
4. Zaključak.....	48

Izvori	50
Vlastiti terenski zapisi.....	50
Popis kazivača:.....	50
Literatura.....	50
Sažetak	53
TRADITIONAL SPIRITUALITY ON THE ISLAND OF LASTOVO	53
Abstract.....	53

1. Uvod

Povijest je ono što nas danas čini takvima kakvi jesmo. Povijest je sve ono bitno i nebitno, sve ono veliko i malo te je ostavilo značajan utisak na sadašnjost. Svatko od nas je dio neke povijesti koja je usko vezana uz kulturu. Blagodati svakog mjesta su upravo u njegovanju običaja, bili to plesovi, pjesme ili pak tradicionalna nošnja. "Usmena je književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti."¹ Ta vrsta književnosti se govori ili pjeva te se prenosi s koljena na koljeno dugi niz godina i stoljeća. Narod ju je usmenom predajom stvarao i prenosio naraštajima sve dok se nije počela zapisivati. Naše pravo blago leži u tome. Upravo usmenim prenošenjem običaja i priča o životu ljudi kulturna baština nekog naroda postaje sve bogatija i plemenitija. Vremena se mijenjaju, kao što već znamo, ali bez obzira na to, na nama je kao nasljednicima da budemo upoznati sa svojom tradicijom i da je negujemo, barem kroz priču. Najčešća rečenica koju stariji spominju jest: „Nije to bilo tako u moje vrijeme!“. Imaju pravo, ništa nije bilo kao danas. Težak su život vodili naši preci. Bilo je to teško, ali jednostavnije vrijeme. U današnje vrijeme prijete velika opasnost od zaborava i zanemarivanja usmene baštine, stoga je vrlo važno zapisivati te oblike kako bi se mogli prenositi s koljena na koljeno. Osim toga svaki mještанин bi trebao biti upoznat s tradicijama svoga mjesta jer to obogaćuje njegov život. Također priče s našim predcima i sa starijim sumještanima su vrlo vrijedne. Poučno je znati kako je to bilo u „njihovo doba“ pa to usporediti sa sadašnjosti i uočiti što se to promijenilo kroz vrijeme, a koliko se toga zapravo sačuvalo. Lastovo je maleni i udaljen otok no bez obzira na to može se pohvaliti s bogatom poviješću i višestoljetnom tradicijom od koje svakako treba izdvojiti lastovski Poklad. Činjenica da otok Lastovo drži do svoje crkvenopučke baštine vidljivo je u brojnim crkvama diljem otoka, kojih je čak 46. Inače broj 46 ima simboličko značenje na otoku jer osim već spomenutih 46 crkvice, otok broji i 46 polja, ali i otočića. Iako se svakodnevna misa održava samo u dvije crkve, ostalih četrdeset i pet nisu ništa manje vrijedne.

U ovom radu se na temelju prikupljenih podataka s terena pokušavaju približiti neke posebnosti i običaji otoka Lastova koje imaju pregršt ljepota i pomalo zaboravljenih običaja koji zasigurno ne bi trebali biti zaboravljeni, već im se treba diviti. Osim toga u radu se govori ponešto i o načinu života kojim su živjeli naši roditelji te bake i djedovi koji se zapravo uvelike razlikuje od našeg današnjeg ubrzanog načina življenja. U radu se također navode narodni

¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str.11.

običaji vezani uz pojedine blagdane otoka Lastova koji ima dugu povijest još od razdoblja Mletačke republike. Materijal koji je u radu zapisan preuzet je od ljudi iz ovog kraja te dokazuje da neki običaji i danas žive bez obzira na njihovu dugovječnost. Upravo prikupljanjem usmenoknjiževnih oblika omogućeno je upoznavanje sa prošlošću, običajima, ali i sa vlastitim korijenima. Sve to ukazuje na ogromnu nematerijalnu vrijednost kulturne baštine nekog kraja koje se prikupljanjem, zapisivanjem i prenošenjem na buduće naraštaje čuvaju od zaborava.

2. Crkveno-pučka baština

U ovom poglavlju predstavljani su običaji vezani uz najveće blagdane i svetce koji se slave na otoku Lastovu. Riječ je o božićnim i uskršnjim običajima među kojima se ističe: paljenje badnjaka, blagoslov maslinove grančice, gađanje jaja kovanicama i slično. Od svetaca se štiju: sv. Stjepan, sv. Ivan, sv. Antun, sv. Petar, a posebno sv. Kuzma i Damjan koji su ujedno zaštitnici Lastova. Također, Lastovo ima dugu stoljetnu tradiciju obilježavanja poklada. Naime, lastovski Poklad je zaštićen kao kulturno nematerijalno dobro Republike Hrvatske te se smatra jednim od najstarijih običaja Europe.

2.1. Advent

Advent dolazi od lat. *adventus*, -us, m. što u prijevodu znači dolazak, dohod i početak. Započinje nedjeljom najbližom svetkovini sv. Andrije koji se štiju 30. studenog te se naziva prvom nedjeljom Došašća. Advent karakterizira pokora i radosno iščekivanje Gospodinova dolaska kroz četiri nedjelje koje prethode Božiću. One simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Sina Božjega. U zadnjem tjednu liturgije posvećuje se pažnja na Kristovo rođenje te se naglašava uloga Majke Kristove. Svećenici u razdoblju adventa nose ljubičaste misnice, a upravo se njome označava pokora. To je ujedno vrijeme molitve, mira i posta. U tom periodu bile su zabranjene svadbe i veselja, a jedina iznimka bio je blagdan Bezgrješnoga začeca Blažene Djevice Marije koji se i danas slavi 8. prosinca.²

„Od dana sv. Andrije prestaju svadbe, a o tomu svjedoči i izreka zapadno-hercegovačkih Hrvata: Sveti Andrija svadbi zavezanija. To je dan kad su djevojke običavale nagađati o budućem ženiku i uopće o budućnosti.“³

² Marko Dragić, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata, Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-417.

³ Isto. Str. 416.

2.1.1. Sv. Barbara

Sveta Barbara rođena je u 3. stoljeća u Heliopolisu u Egiptu ili pak u Nikoziji u Maloj Aziji. Odgojio ju je njen otac koji je bio bogati poganin, a uz to ju je mnogo volio. Iz tog razloga se bojavao da će je netko oženiti i odvesti od njega. Odlučio je za nju sagraditi i opremiti bogato jednu kulu gdje su je čuvari motrili kako joj se netko ne bi približio. Međutim kada je Barbara saznala za kršćanstvo, odlučila je pozvati vjerskog učitelja koji je bio prerušen u liječnika. U međuvremenu, Barbara je jako zavoljela i prihvatila kršćanstvo te je za vrijeme kada joj je otac bio odsutan, naredila radnicima da probiju treći prozor na kuli. Ta tri prozora su ustvari predstavljala Oca, Sina i Duha Svetoga. Kada joj se otac vratio, ona je njemu pripovijedala da joj duša kroz ta tri prozora prima svjetlo i zbog njenog kršćanstva otac se jako razljutio i dao je vlastima da ju muče, a na kraju su joj odrubili glavu te je njenog oca udario grom. Danas kažemo za sv. Barbaru da je zaštitnica vojnika, topništva, vatrogasaca i slično, a upravo se nju zaziva u pogibelji od nesretnog slučaja te iznenadne smrti.⁴

„Sv. Barbara je bila zaštitnica od atmosferskih nepogoda uzrokovanih gromom (munjom), tučom pa se je za nevremena molilo:

„Santa Barbara, san Simon
libera me de sto ton
de sto ton, de sta saetta
Santa Barbara benedetta.“⁵

2.1.2. Sveti Nikola - biskup

Sveti Nikola obilježava se 6. prosinca te se prema narodnim vjеровanjima prikazuje kao osoba koja djeci donosi darove. Marko Dragić u članku Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata govori o važnosti sv. Nikole: „Sveti Nikola je zaštitnik djece, pomoraca, neudanih djevojaka, siromaha, studenata, farmaceuta, pekara, ribara, svjećara, zidara, trgovaca, tkalaca, zatvorenika, trgovaca, putnika, bolesnika, umirućih. Blagdan Svetoga Nikole u tradicijskoj kulturi Hrvata karakteriziraju: darivanje djece, Nikolinjski ophodi - obilaženje osobe prerusene u svetog Nikolu u biskupskom ornatu s palicom i krampusa (đavola) s

⁴ Marko Dragić, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata, Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 417-418.

⁵ Antun Jurica, *Lastovo kroz stoljeća, Matica hrvatska Lastovo*, 2001., str. 409.

košarom, lancima, šibom i slično, da od doma do doma nagrade dobru, a kazne zločestu djecu. Hrvati, također, organiziraju slavlja i procesije u čast Svetog Nikole. Drevni pretkršćanski običaj spaljivanja barki Hrvati su kristijanizirali i sačuvali do naših dana.“⁶

*Da ti ja ovako kažen... kod nas na Lastovu čerce moja nje se baš nešto vele slavi sv. Nikola niti se tu darivalo ove mališe, to je bi običaj na sv. Lucu. Samo ti mogu reć da bi uoči sv. Nikole došla četa čejadi pa su ti harmonikom čestitali imendan eli onomu ko se zva Nikola i bi ti je hums dignut čejade iz posteje. To bi ti uglavnom bilo iza pola noći i domaćini bi ih tratali s onin što su imali domon. I tako su ti se svi veselili, niko se nje jedi, bili su svi sretni, raspjevani baš bi bilo ljepo.*⁷

2.1.3. Sveta Lucija

Sveta Lucija rođena je 284. godine u Sirakuzi na Siciliji. Njezino ime potječe od latinske riječi lux što znači 'svjetlo', 'sjaj' ili 'jasnoća', a u širem kontekstu 'život' ili 'oko'. Nakon očeve smrti majka joj se teško razboljela te su većinu imetka potrošili na njezino liječenje koje nije bilo uspješno. Upravo zbog toga odlučile su poći na grob sv. Agate koja se potom ukazala Luciji rekavši joj da će joj majka ozdraviti, a da će ona podnijeti teške muke. Mladić za kojeg je bila zaručena rasrdio se što je razdijelila svoje imanje siromasima te ju je prijavio zbog prigrljenja kršćanstva. Upravitelj je naredio da ju spale, ali ju vatra nije dotaknula. Izvadili su joj oči, ali je ona i bez njih nekim čudom vidjela. Prije svoje smrti predvidjela je Dioklecijanovu smrt i prestanak progona kršćana.⁸ U narodu je poznata kao kršćanska mučenica koja je zbog svoje vjere podnijela teško mučeništvo.

*Ko što san ti i rekla draga moja, na svetog Nikolu nikad se na Lastovu njesu darivala djeca, nego uoči sv. Lucije. Običaj je bi da se u vunenu bječvu stavlja orah, naranča, mjenduli, palica..., a to je bilo el za ove koji njesu bili dobri. Da to bude istinito oni su govorili djeci da za sv. Luciju na tovara dođe doma kroz fumar i ona, eli ta sv. Luca donese darove tim mališanima. A na kominatu bi stili šaku kukuruza da izje tovar jerbo je bi gladan od puta.*⁹

⁶ Marko Dragić, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 5.

⁷ Na Lastovu 2021. kazala mi je Marija Kapiteli.

⁸ Helena Dragić, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 244.

⁹ Na Lastovu 2021. kazala mi je već spomenuta Marija Kapiteli.

2.1.4. Badnjak

Badnjak je posljednji dan Adventa ili Došašća, ujedno dan neposredne pripreme za Božić. To je naziv za Badnji dan, Badnjicu, ali i za drvo badnjak. Smatra se najbogatijim danom u kršćanskoj tradicijskoj kulturi jer ga karakterizira priprava hrane za Božić, ukrašavanje doma božićnim drvцем i jaslicama te večernja molitva i iščekivanje polnoćke. Najvažniji dio posvećen je škropljenju ukućana, domova, njiva i štala jer se vjerovalo da je blagoslovljena voda imala zaštitnu ulogu protiv zlih sila. ¹⁰ U središtu se nalazi drvo badnjak kojeg su još od davnina palili drevni Rimljani, južnoslavenski narodi te Englezi, Francuzi i dr. U Hrvatskoj postoje dvije vrste badnjaka. Jedan nalikuje na granu hrasta kojem lišće nije otpalo, a drugi na panj ili truplo stabla dugo do dva metra i debelo pedesetak centimetara. ¹¹

Kako navodi Marko Dragić u djelu *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Badnjak se može podijeliti na: Badnje jutro, Badnji dan i Badnju noć. ¹² Badnje jutro i dan tako podrazumijevaju pripremu hrane, post, kićenje, blagoslov, a Badnja noć unošenje badnjaka, molitva, večera, čestitarski ophodi i odlazak na polnoćku.

Ispred crkve bi ti se pali badnjak, a to su ti ovi naši mladići donjeli take od bora, ono što bi našli iz doma. Znaš svako od njih bi ti to donje i tako bi ti to znalo goret i do sutra... a ovi mladi bi ti nakon ponoćke išli malo u provod, znaš ono malo bi se išli kako bi se reklo veselit... išlo ti se harmonikom od kuće do kuće i tako bi ti oni probudili gazdu kuće, a on bi se diga iz posteje i počasti bi ih prklama, bjelin vinon ili što je već ima u sebe. A pjesma..., pjesma koja se pjevala da ti pravo kažen ne sjećan se opće kako se zvala, al evo osta mi je taj jedan stih u glavi. Evo sad ću ti ga ja kazat... Znači ide ti ovako: „U gospara našega pred dvore pjevajmo, pjevajmo do zore...“ eto tega ti se ja čerce sjećan... ¹³

2.2. Božić

Božić je najradosniji blagdan u godini kojem se raduju i mladi i stari. U narodu označava početak nove godine. Jedan od najvažnijih Božićnih običaja je paljenje božićnih

¹⁰ Marko Dragić, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, *Crkva u svijetu*, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 67-69.

¹¹ Marko Dragić, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 406.

¹² Marko Dragić, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina* 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2011., str. 230.

¹³ Na Lastovu 2018. kazala mi je Zlatka Lešić.

svijeća koje su postavljene u pšenicu posijanu na Dan sv. Lucije. Kako navodi Marko Dragić u djelu *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* tradicionalna hrvatska katolička čestitka glasi: „*Na dobro vam došo Božić, Sveto porođenje Isusovo*“, a odgovara se s: „*I s tobom Bog dao zajedno.*“¹⁴

O Božićnim običajima Silvio Braica u svom članku Božićni običaji govori sljedeće: „Božićni običaji su cjelina narodnih običaja koji počinju mnogo prije Badnjaka i Božića, a obuhvaćaju cijeli Advent i produžuju se do Sveta Tri Kralja.“¹⁵ U mnogim krajevima pa tako i na Lastovu malu djecu se uči kako postoji Djed Božićnjak ili Djed Mraz. Njegov lik je obučen u crveni plašt, ima dugu sijedu bradu, ali ne nosi mitru već običnu crvenu kapu. Prepisuje mu se darivanje djece raznim slatkišima i igračkama. Također, vjeruje se da ulazi u kuće kroz dimnjak te ostavlja poklone ispod bora. Mnoštvo djece mu se veseli, negdje je i običaj da se piše pismo Djedu Mrazu te da se ostavljaju keksići i mlijeko kako bi se zasladio prilikom donošenja poklona. U pismima djeca većinom govore Djedu Božićnjaku kako su bila dobra tijekom cijele godine te navedu poklon koji bi htjeli dobiti ispod drvca.

*Čerce moja za početak da ti ja kažem kako je to hodilo... mi ti njesmo čejadima govorili Sretan Božić, nego Čestitan ti porođenje Gospodinovo. I samo da znaš prije ti je bi post na Badnjak. Tako smo ti mi spremali ribu i zeje za taj dan, a prkle i skalice bi ti mi tako prgali za sutradan, a znaš skalice bi ti se draga moja spremale samo kad bi se imalo više sastojaka, njesmo ti mi imali toliko hrane ko što vi danas imate, e... A nakon večere ti se išlo u crkvu na ponoćku, više manje bi se išlo 15 do ponoća neki i mrcu ranje i točno ti je u ponoća zvonila Glorija.*¹⁶

A sutra bi normalno bi dan za fameju znaš ono za Božića, to ti je bi dan obitelji i onda bi se popodne se hodilo čestitat po famejama, ali uvijek ti je neko od nas mora ostat doma u slučaju da nas neko dođe doma čestitat... A sine za taj obiteljski ručak bi ti se jela juha, pa posje tega svinjetina i na kraju one prkle malo za zasladiť se i ono pilo se

¹⁴ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 142.

¹⁵ Silvio Braica, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 5.

¹⁶ Na Lastovu 2018. kazala mi je već spomenuta Zlatka Lešić.

*bjelo i crno vino, kako je ko ima i kako ko volje, a oni koji su imali kafe pa bi nas počastili malo...*¹⁷

2.3. Sveti Stjepan Prvomučenic

Sveti Stjepan Prvomučenic bio je jedan od sedam đakona kojih su apostoli odabrali nakon Uzašašća Isusa Krista. Obiluju ga brojne vrline, a najvažnije su te da je pomagao sirotinji i bio je gorljiv propovjednik vjere u Isusa Krista. S obzirom da je to Židovima zasmetalo, oni su ga optužili da je govorio protiv Mojsija. Zbog kleveta, izveden je pred velikog poganskog svećenika te biva kamenovan do smrti. Iako su ga ubili, sv. Stjepan je na samrti izjavio: „Gospodine, ne uzmi im ovo za grijeh!“ misleći na svoje ubojice. Sveti Stjepan Prvomučenic se štuje jos od 380. godine. Njegove relikvije su se u početku nalazile u Jeruzalemu, odatle su prenesene u Carigrad i naposljetku u Rim pokraj tijela sv. Lovre, a legenda kaže kako mu je upravo on i pružio ruku okrenuvši se na bok. Blagdan sv. Stjepana slavi se 26. siječnja, dan nakon Božića, a tradicija je da se taj dan hodočasti svečevim svetištima.¹⁸

*Draga moja nemam ti tu puno što govorit... za svetega Stjepana ti je isto ko i za svetega Ivana. To ti je sve pred Božić, eli kako i sama ti znaš. Dohodilo se po kućama čestitat imendan, onima koji su ga slavili ti dan, znači Stjepanima i eto to ti je otprilike to. Isto san ti zaboravi reć da bi se mrcu pre Božića zakla prajac i onda su imali za tratat te čejade koji bi im došli domon čestitat. Misa je bila obavezna, znaš poštivali su ti se svi blagdani.*¹⁹

2.4. Sveti Ivan evanđelist

Sveti Ivan rođen je u ribarskom mjestu Betsaidi, na Genezaretskom jezeru. Otac mu je bio ribar Zebedej, a majka Saloma, koja se spominje na više mjesta u Novom zavjetu, i to kao pobožna žena koja je pratila Isusa na Njegovu križnom putu i jedna od svjedokinja Njegova uskrsnuća. Svetog je Ivana, zajedno s bratom Jakovom, jednom prilikom, dok su krpali mreže, pozvao sam Isus da pođu za Njim, što su oni spremno i učinili. Njih su dvojica, zajedno sa

¹⁷ Na Lastovu 2018. kazala mi je već spomenuta Zlatka Lešić.

¹⁸ Dragić, Marko. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 37.

¹⁹ Na Lastovu 2021. kazao mi je Marin Jančić.

svetim Petrom, bili najbliži Isusovi učenici, koji su mogli svjedočiti o posebnim događajima iz života svoga Gospodina. Štuje se kao zaštitnik teologa, pisaca, skladatelja, slikara, zazivaju ga kod opeklina, žrtava požara, a štuje se i kao zaštitnik prijateljstava.²⁰

Odje ti se veselilo, to što sam ti rekla, dizali bi čejade za čestitat im imendan. To ti je većinom bilo zimi, bilo je to zajedništvo niko se nje jedi ako ga digneš usred noći jer su se veselili. Znaš nje baš bi običaj ljeti slaviti svetega Ivana nama ti je bi važniji ovaj zimi. Također se zimi nedje oko svetega Ivana eli ovog zimskog malo šalilo. Čejadi bi ti iz dosade nakadili ljude sumporom jer niko nje misje jel kogod bolestan ili ima li posljedice, oni bi samo činili šene pa bi onda utekli i niko nje zna ko je to napravi. A znaš dosta njih ti je imalo kominatu vanka, a ne u kuću ko što neki imaju... pa bi onda čejadi isto tako čekali da vlasnik te iste kominata ide u kuću vazest pirun, uje ili što mu je već trebalo i onda bi ti oni ukrali to meso s gradija pa bi utekli.²¹

2.5. Silvestrovo

Silvestar je bio rođeni Rimljanin i trideset treći papa. Kao biskup proživio je brojna mučenja, a uz to i pogubljena kršćana. Značajan je iz razloga što je 313. godine krstio rimskog cara Konstantina te je upravo te godina kršćanstvo proglašeno slobodnom religijom. Njegov pontifikat trajao je 21 godinu i za njega se može reći da je bio vrlo značajan papa. Također je bio prvi papa koji je umro prirodnom smrću. Njegov spomendan se slavi 31. siječnja jer je upravo on od 31. siječnja 314. godine postao papa. Silvestrovo se slave diljem Hrvatske, a u Splitu je poznat još i pod nazivom Salvestar, a najčešće taj dan obredi, mise zahvalnice, paljenje krjesova i slično. Uz svetog Silvestra vežu se brojne legende, a najviše njih je zapisano upravo u najpoznatijoj *Legenda aurea*.²²

A za Silvestrovo su ti se činile prkle, isto tako bi susjedi zapjevali da zaključe staru godinu. Navečer bi ti bila misu u crkvi da zahvale staroj godini na svemu i pjeva se „Te

²⁰ Preuzeto sa stranice: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Sveti-Ivan%2C-apostol-i-ivan%C4%91elist.aspx> (Pristup: 14.8.2021.)

²¹ Na Lastovu 2021. kazala mi je već spomenuta Marija Kapiteli.

²² Marko Dragić, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 304.

Deum“ („Tebe Boga hvalim“), a ovako ti to ide... „Tebe Boga hvalimo, vjerno ispovijedamo, složnim glasom pjevamo, vječnog Oca slavimo, smjernim glasom pjevamo. Na nebeski anđeli slave te s arkanđeli...“ al ne znam ti sve napamet to mi je samo ostalo u glavu. Dalje da ti kažem, skupili bi se susjedi ovaj u onega ovaj u onega, znači svako kod svakega i dočekali bi Novu godinu. Ručno su bombe pravili i to bi se pucalo po vrtlima točno u ponoća i tako bi slavili i dočekali novu godinu. Ali naravno njesu to svi činili nego ko je ima eli ti rekvizit, hoću reć baruta... I eto ko je ima harmoniku hodi je po kućama čestitat i pjevat. A pjesma ti je išla, hoću reć pripjev kojeg se sjećan ovako: „Oj mladosti plemenita na veselja svega svijeta.“²³

Ima jedna prigodna pjesma koja se pjeva upravo za Silvestrovo, a dr. Jurica ju je zapisao u knjizi *Lastovo kroz stoljeća*:

„Čestito Vam dan Silvestra

A sutra nova festa

U gospara našega...

One noge od pračića

Što su ostale od Božića

U gospada našega...

Bolje da ih nama date

nego da ih mačka ukrade

U gospara našega...“²⁴

²³ Na Lastovu kazala mi je Sonja Mujanović.

²⁴ Antun Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, Matica hrvatska Lastovo, 2001., str. 516.

2.6. Nova godina

E sine i za Novu godinu ti isto njesmo govorili Sretna nova godina nego Čestitan ti prvi dan od godišća. Samo je pripjev bi različit, al pjesma za Božić i Novu godinu je ista, a ovako ti ide: „Nismo došli da prosimo već da dvore veselimo, oli limun ol naranču za ne povrc staru užancu, došli smo vam iz Portorusa u karoci od kupusa, pasali smo preko Lokve brali smo list od smokve. Dok smo našli vašu kuću razdrli smo svu obuću, otvorite škafetine izvadite biškotine, oli limun ol naranču za ne povrc staru užancu. Gazdarici dajte ključe dva mjendula da istuče, sanaturu rozulina, a družini dobra vina. Sad nam vrata otvorite i u dvore nas pustite.“ U slučaju da domaćin ne bi otvori vrata onda bi mu se pjevalo: „Pred kućom ti raste loza, ti si Ive (ime domaćina) prava koza.“ Onda bi ti se prgale lignje ko bi iša na lignje ili se prgala lonza ta prajčovina ili bi pekli ribu el ko je što ima u kuću. Još bi ponudili srdele, gerice ili ko ne bi ima ribe taj bi patate isprga i sti na stol, sve što se sti na stol to je čovjek da iz duše. Kad se hodilo iz kuće ća onda je mora jedan iz kuće poč s društvom, njesu ostajali doma el znaš i tako se napunjala grupa.²⁵

2.7. Sveta Tri kralja

„Sveta tri kralja, ili Bogojavljenje, ili Vodokršće predstavljaju završetak božićnih blagdana. Nekada se taj blagdan zvao Tri mudraca od istoka. Badnjak koji se stavlja na Badnju večer da malo gori s ostalim drvima dogorio bi na Tri kralja. To je značilo da su božićni blagdani završili. Toga dana iz kuće se iznosi i božićni bor. Posjeti obitelji, prijateljima, susjedima u božićno vrijeme i blagoslov vode na Bogojavljenje kraj su radosnih, božićnih blagdana. Ti dani u srcima vjernika bude svijest o pripadanju Božjem narodu i poticaj su da poput mudraca s Istoka svatko potraži Boga, pokloni mu se i daruje ono što u srcu nosi.“²⁶ Imena triju mudraca su: Gašpar, Melkior i Baltazar, a upravo se njima prikazala čudnovata zvijezda koja je navijestila Isusovo rođenje. Tradicija za sveta Tri kralja je škropljenje blagoslovljenom vodom, zato se taj blagdan još naziva Vodokršće, a običaj je da se ta voda

²⁵ Na Lastovu 2021. kazao mi je Gabro Kapiteli.

²⁶ Marko Dragić, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 98.

čuva u kući do sljedeće godine, tj. do sljedećeg Vodokršća te da domaćin u određene dane i po potrebi može škropiti ukućane, stoku, stvari i imanje.²⁷

Pre su ti djeca za Božić i Novu godinu hodili po kućama i čestitali, prvo su hodili do babe i djeda pa kod kumova, to su ti krsni kumovi el... i čejadi su jedan drugemu čestitali, ono susjed susjedu i slično. Čejadi su tada djeci davali naranču, orahe, mjendule, a u novije vrijeme novac al ne puno el znaš to ti je vrijednost 10 kuni, 20 najviše, dalo se onoliko koliko je ko ima i koliko je moga. U staro vrijeme se nje imalo pa su se zato darivale naranče, orasi, mjenduli ko što sam ti i reka, a kasnije su kumovi davali toj svojoj dječici nešto solad kao znak pažnje. Iako se pre, ono baš u starije vreme nje imalo ništa solad, djeci bi i 2 kune puno značile jer se djeca svemu vesele. A čestitalo ti se i na Tri kralja po kućama zato san ti i poče pričat ovo sve jer je bilo slično to sve na tako veće blagdane, a ostalima se čestitalo ispred crkve. Također je bila jedna šala pa su tako žene muškarcima čestitale na način da su govorile: „Čestitam ti Tri kralja da ti budu veća jaja“. Malo ružno sada zvuči ova čestitka al draga moja tada ti niko nje ima televizije ni ništa pa su trebali smišljat načine kako da se zabave. Niko se nje jedi kad bi mu tako što reka, šalili su se do besvjesti, do ludila... svi su prihvaćali zezanciju.²⁸

2.8. Pokladi

Sveta tri kralja (6. siječnja) označavaju kraj božićnih blagdana, a od 7. siječnja do Čiste srijede, razdoblje je poklada. “Intenzivni pokladni običaji i događaji traju nedjelju, ponedjeljak i utorak, pred Pepelnicu (Čistu srijedu). U ta tri dana se gostilo i obilno jelo, posebno u utorak navečer pred korizmu jer je većina ljudi postila sve do Uskrsa. Te dane narod naziva: Velike poklade ili Završne poklade.”²⁹ Za to vrijeme ljudi su se maskirali u različite odjevne kombinacije te su proizvodili različitim rekvizitima buku i galamu, ali sve uz smijeh i šalu.

²⁷ Isto. Str. 99.

²⁸ Na Lastovu 2021. kazao mi je već spomenut Gabro Kapiteli.

²⁹ Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str.156.

“Nedjeljom se maškare djeca, oni su svojevrsan uvod onomu što slijedi, ponedjeljkom mladi, a utorkom stariji.”³⁰ Bukom i galamom se htjelo otjerati demone od ljudi i njihovih domova.

Pokladni običaj vezan je sa opsadom Korčule od strane Maura tj. Katalana 1483. godine. Lastovski poklad je zaštićen kao kulturno nematerijalno dobro Republike Hrvatske te spada u jedan od najstarijih običaja Europe. Lastovci jako cijene i drže do svojih poklada, a uostalom to je vrijeme zabave i opuštanja. Naime Lastovci žive za poklade i cijelu godinu se spremaju za taj veliki događaj. Lastovski je poklad autentična narodna predstava koja se odigrava svake godine na pokladni utorak koji je zadnji dan karnevala. Pokladi svake godine počinju na isti dan, 17. siječnja na svetog Antuna te se taj dan obavezno održi prvo balo na kojem kapo sale koji je glavni i zadužan za sve, a ponajviše za organizaciju pozdravlja sve prisutne mještane i posebne goste. Pokladno razdoblje završava na Čistu srijedu. Lastovski poklad se dijeli na: Pretili četvrtak, Pretilu nedjelju, Pretili ponedjeljak te Pokladni utorak.

Pretili četvrtak se odnosi na zadnji četvrtak u pokladama kada je pokladarsko društvo zaduženo za izradu lutke Poklada i spremaju ga za *cujanje*. Također kapo sale taj dan ima obavezu posjetiti sve one kuće koje će u utorak primiti lijepe maškare i pokladare te se dogovaraju mjesta koja će se obići, gdje će se plesati i slično. Uglavnom iste obitelji svake godine primaju povorke osim ako su te godine u žalosti pa se ta kuća preskače. Taj dan se također ide „halekat“, a to zapravo označava karakterističan uzvik „Uvooooo!“ Halekat idu kapo sale, pokladarsko društvo te sanatur koji svira liru cijelim putem.

Pretila nedjelja je dan za najmlađe. U popodnevnim satima se na salu organizira maskenbal za djecu, a na kraju se bira najljepša maska i dijele se darovi. Bude organizirana muzika, zakuska i djeca također taj dan plešu karakterističan ples u parovima pod pratnjom lire.

Na pretili ponedjeljak u ranojutarnjim satima ponovno se pokladarsko društvo nalazi na salu kako bi pripremili završne poslove za sutra dan, rade se bombe koje se pucaju, zatim se ide po *tovara* koji na leđima nosi Pokladara, a također se taj dan uzima zemlja koja je potrebna za izradu Pokladarovih čizma. Taj dan su svi dobrodošli na salu, bilo da žele pomoći, doći poslikati ili se zabaviti. Dok muški dio priprema lutku za utorak, ženski svijet ostaje

³⁰ Isto. Str.158.

uglavnom doma kako bi ispeglali košulje i pripremili kostime. Nakon što se sve pripremi, svatko ide svojoj kući ručat i maskirat se kako bi popodne mogli ići „kupit jaja“. Jaja skupljaju tzv. *grube maškare* koje se skupe po grupama te u popodnevnim satima idu po kućama, a domaćini ih dočekaju s prklama, skalica, vinom te im u košaru stave par jaja pa se iz tog razloga kaže da se idu kupit jaja. Na taj dan nije bitno u što će se netko maskirati, uglavnom se nađe bilo kakav kostim koji se nađe doma i našminka se lice tako da se izgledaju smiješno i ružno jer se ipak zovu grube (ružne) maškare. Grupe se nalaze ispred crkve sv. Roka na Pjevoru u mjestu Lastovu te je obavezno da svaka grupa ima bar jednu košaru u koju će stavljati jaja koja dobiju po kućama, a najčešće netko iz grupe donese svoju harmoniku, gitaru ili neki instrument kako bi im bilo veselije i lakše pjevati po kućama. Običaj je da se ta jaja koja se dobiju u ponedjeljak sačuvaju do Čiste srijede pa se taj dan opet ekipa nađe kod nekoga doma i skupa pojedu ta jaja ili naprave palačinke kako bi se malo družili. Za kupljenje jaja ima prigodna pjesma koja se pjeva po kućama, a ide ovako:

„Kuma jaje, kuma jaje,
daj nam jedno jaje
Trajle lajle lajlala la
Samo jedno jaje
Može i dva, može i dva
Ako su domaća
Trajle lajle lajla la
Ako su domaća
Može i tri, može i tri
Ako koke nose
Trajle lajle lajla la
Ako koke nose
Itd.“

Na izlazu iz kuće pjeva se: Na temu ti, na temu ti Mare zahvalilala...“ Kupljenje jaja završava u 18 sati kada zvoni Zdravo Marija i u novije vrijeme se nakon zvona svi okupe u lokalni kafić i tamo nastave se nastave zabavljati. Još ima jedan običaj da ekipa koju predvodi lira uvijek kreće prva kupit jaja te se onda nakon nje mogu uputiti preostale grupe, a također je pravilo da se ne smiju druge grupe susresti s lirom u nekoj kući već je trebaju zaobići.

Pokladni utornik je najvažniji dan na otoku i tada malo tko radi, svi se pripremaju za veliki događaj. Taj dan u 11 sati zvoni podne i to je Lastovcima znak za ručak, a nakon toga se krenu spremati i oblačiti kako ne bi zakasnili na povorku. Također je taj dan potrebno pripremiti sve za spuštanje Poklada i paljenje bombi pa se onda u 8 ujutro nađu kapo sale, svirač lire i par pokladara. Oni najprije otiđu po *uzu* koju domaćin čuva kroz cijelu godinu, zatim se taj konop nosi do Pokladarove grže i namaže se sapunom kako bi Poklad lakše klizio. Dio ekipe bude na Pokladarovoj grži i priprema vrh konopa dok drugi dio ekipe odlazi u donji dio mjesta Lastova kako bi pripremio donji dio konopa. Nakon pripreme konopa i oni odlaze svojim kućama kako bi ručali i obukli se. U utorak od ranog jutra počinju pripreme pa se tako otvaraju stare škrinje i vade se brižno spremljene uniforme pokladara, a najčešće im u oblačenju pomažu žene ili mame kako bi to što ljepše izgledalo i kako ne bi zaboravili neki detalj jer je ta uniforma uistinu predivna, počevši od šarenih trakica, pa do nakita koji nose taj dan i jedinstvenog klobuka. Osim pokladara, spremaju se i lijepe maškare, one za razliku od pokladara svake godine imaju novi kostim i oblače se u paru tako da se svaki par razlikuje od preostalih svojim identičnim kostimima. Najčešće se maskiraju u: kraljice vile, neke određene likove, klaunove i slično, što šarenije to veselije. Običaj je da se u lijepe maškare i pokladare oblače samo oni koji su Lastovci dok je to ostalima zabranjeno, ali oni imaju pravo otići kupiti jaja i gledati cijela događanja u utorak, ali ne i sudjelovati u povorci. Osim toga, još je pravilo da lijepe maškare trebaju sve do kraja dok se ne zapali lutka Poklad imati masku na licima bez obzira je li im našminkano cijelo lice ili ne. Nakon što ručaju i obuku se u svoje kostime, slijedi okupljanje ispred općine gdje se traži dozvola od kneža, točnije danas od načelnika, a glasi ovako:

„Presvijetli gospodar kneze! Došli smo Vas zamoliti da nam dozvolite da s ovim našim pokladom obiđemo mjesto, da ga na uzu s Pokladarove grže do Gornje luke cujemo, i da ga – kao uzročnika svih naših nevolja – na kraju na Dovcu spalimo“.

Tek kada dobiju dozvolu onda povorka može krenuti. S jedne strane budu pokladari, a s druge lijepe maškare. Najprije pokladari otplešu tradicionalni ples ispred općine, a za to vrijeme su lijepe maškare skrivene i čekaju svoj red za plesanje. Dok još lijepe maškare plešu, pokladari se zapute u prvu kuću s popisa. Uvijek se unaprijed zna u koje će se kuće ići plesati i počastiti jer to kapo sale dogovara u četvrtak, a običaj je da se pokladari i lijepe maškare nikad ne smiju sresti te svako svojim putem ide do kuća i zna se red tko najprije ulazi i da ne smiju zajedno biti u istoj kući. Najčešće se do 15 sati popodne odrade tri do četiri kuće i onda bude okupljanje na Lužu gdje opet najprije otplešu pokladari, zatim lijepe maškare i pucaju se tada

bombe, a svi mještani i oni koji dolaze vidjeti taj događaj iz raznih zemalja su dobro došli na Lužu gledati ples. Svaka povorka ima svog svirača lire jer je ples značajan po dvokoraku uz pratnju glazbala. Lijepa maškara imaju svoje generale koji su obučeni u crvene, crne ili bijele uniforme te oni uvode reda i vode računa o svemu. Tijekom povorke ima određena pjesma koja se pjeva po mjestu Lastovu od kuće do kuće, a onda se kod domaćina koji prime poklade pjevaju popularne dalmatinske pjesme i lastovska himna „Tamo na divnom Jadranu (Lastovu) plavom“. Nakon što se svi skupe na Lužu, pokladari prvi otplešu, a lijepe maškare su sakrivene u obližnjoj kući. Red je da se ne smiju te dvije povorke susresti pa zato jedni stoje s jedne strane konopa, a drugi s druge strane kako se ne bi miješali, to je tek dozvoljeno navečer posljednjim plesom. Bombe se pucaju između plesova dvaju povorki, a običaj je da se najprije puca pet, zatim sedam i na kraju devet bombi, a ako sve puknu onda se smatra da će ta godina biti dobra i plodna. Nakon odrađenog plesa i pucanja bombi nastavlja se dalje ići po kućama opet svatko svojom stranom i onda se u 18 sati nalaze na Dolac ispred škole gdje najprije opet plešu pokladari, a zatim im se pridruže lijepe maškare i svi skupa onda plešu te se na kraju spali lutka Poklada i tek tada lijepe maškare smiju skinuti maske s lica. Nakon plesa, svi se zadrže kratko oko vatre pjevajući „Oj Lastovo divno si, tebe volim ja...“ te se onda pušta vatromet za kraj i zvone crkvena zvona. Oko 19 sati svatko ide svojoj kući malo odmoriti i onda se oko 22 svi nađu na salu kako bi proslavili kraj svojih poklada i onda počinje Čista srijeda i fešta završava.

A pokladi ko pokladi ti uvijek počnu sedamnesti prvega na svetog Antoneta i tri puta sedmično ti se hodilo na ples, u četvrtak, subotu i neđeju pa tako sve do poklada, al mi smo ti stali samo do pola noći, a ne ko vi danas tek ishodite u tu uru... e da i s trubon bi ti se označava kraj plesa i tako bi ti se mi skupili i pošli ća domon. A ovi maškari bi ti se svaki put omaškarali tako da ih niko ne prepozna, a ostali bi ti se onako malo ljepše obukli jer ipak su išli na ples... Bilo ti je isto pokladarsko društvo ko i danas i oni bi ti sve to organizirali od početka do kraja poklada, a ples bi uvijek bi na dva mjestu, hoću reć na dvje sale... i tako ti se svirala harmonika, veselili smo ti se i plesali starinski ples... i onda ti je sve isto ko i danas jer ko što znaš naši pokladi su ti dugogodišnja tradicija koja se njeguje još dan danas... ono u pretilu neđeju bi ti bile male maškare na salu pa bi malo išli vidjet dječicu kako su se omaškarala, a u poneđeju je bilo kupljenje jaja ko i danas što vi idete pa bi se mi tako isto malo omaškarali s onim što smo imali domon i skupilo bi se društvo s koficom i harmonikom i išli bi po kućama pjevat i el malo veselit se... i onda bi doša glavni dan, pokladni utornik kad bi se muški

pokladari obukli u njihove tradicionalne odore i uputili bi se u povorku kad bi načelnik da privolu, a s druge strane su ti bile lijepe maškare koje su trebale bit u parovima i svakog godišća su kambjavale kostim... i prije ti je to bilo puno strože njesu ti se smjeli pokladari i lijepe maškare nikako srest i svako je hodi svojim puten u povorku kako se to el nebi dogodilo... i u tri ure su se svi okupili na Lužu, cuja bi se poklad na uzu, balalo bi se što se imalo i onda su ti dalje išli u povorku svako svojim puten i opet bi se oko šest sreli na Dolac dje bi se balalo i tad bi se izgori Poklad i pjevalo se: „O Ivana kumpanija poša nam je alavija“ i onda bi svako poša domon malo se odmorit i navečer bi se nalazilo na salu i onda bi ti sve završilo u Čistu sredu, to ti je sve ko i danas...³¹

Draga moja, ko što ti i sama znaš pjesma Tamo na divnom Jadranu plavom ti je zapravo himna našega otoka i to ti se pjeva posebno za naše Poklade, a sad ću ti je s gušton otpjevat:

„Zavičaju divan si,

Tebe volim ja,

Kad navečer padne mrak,

Il' kad sunce sja.

Tamo na divnom Jadranu plavom,

Mjesec u moru ko biser sja.

U tome sjaju Lastovo spava,

Usamljen stoji čeka na nas.

Zimi uvijek pusto si,

Ljeti oživiš!

Kad studenti dođu svi

I đaci veseli.

Tamo na divnom Jadranu plavom,

Mjesec u moru ko biser sja.

U tome sjaju Lastovo spava,

Usamljen stoji čeka na nas.

U te dođu žedni svi,

Ti ih napojiš!

³¹ Na Lastovu 2018. kazala mi je već spomenuta Zlatka Lešić.

*Mjesto male čašice
Pot im natočiš!
Tamo na divnom Jadranu plavom
Mjesec u moru ko biser sja.
U tome sjaju Lastovo spava,
Usamljen stoji čeka na nas.
O, Lastovo divno si!
Tebe volim ja!
O, jadranski biseru
Što na moru sjaš!
Tamo na divnom Jadranu plavom
Mjesec u moru ko biser sja.
U tome sjaju Lastovo spava,
Usamljen stoji čeka na nas.“³²*

2.9. Čista sreda

Običaj na Čistu sredu je da se ljudi smiruju nakon Poklada. Navečer je misa i pepeljenje glave da se ljudi očiste od svih ovih događaja što su prethodili el znaš na što mislim, na pokladni utornik. Sad po novemu se ide plaćat sala, a prije ne znam što je bilo al u moje vreme ko i sad išla se plaćat sala onoliko koliko je ko ima i pojela bi se dva kuhana jaja. Kad je bi ples svako bi donosi malo vina ili što je ima. Isto je bi običaj da se iza plesa ženska povede za šank popit piće, a reka bi joj idemo popit abufe i na taj način bi joj se zahvali za ples, bio to njen otac, rođak ili pak neki mladić. Starinski običaj je izjest dvje prkle, dva jaja u tvrdo, platit salu i opepelit se. S tim počinje korizma, a završavaju pokladni dani. I još da ti kažem u sredu nije bi post nego nemrst, znači nje ti se smjelo taj dan jest meso.³³

³² Na Lastovu 2021. kazao mi je već spomenut Gabro Kapiteli.

³³ Na Lastovu 2021. kazala mi je već spomenuta Marija Kapiteli.

2.10. Cvjetnica

Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje blagdan je kojim se slavi Isusov ulazak u Jeruzalem, kada ga je narod dočekaao mašući palminim i maslinovim grančicama dok je on jahao na magarcu. Slavi se tjedan dana prije, odnosno u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. "U tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata Cvjetnicu karakteriziraju: umivanje u cvjetnoj vodi, blagoslov maslinovih ili palminih grančica, procesija s blagoslovljenim grančicama, misa na kojoj se pučkim napjevom pjeva *Muka*. Poslije podne počinje četrdesetosatno klanjanje."³⁴

E sad kad pričamo o Cvjetnici ovako da ti kažem, prvo ti se u subotu brala palma i maslina, a maslina se uvijek brala iz svog maslinika da bi ti masline bile rodnije. A onda u neđeju na veliku misu prije procesije oko crkve, svećenik bi djeli palme i masline starijima i onima koji nisu imali, a u današnje vreme se kupuje isprepletana palma, a prije bi se sredina palme brala, grane od sredine ako me razumješ. To su ti one mlade grane koje se još nisu otvorile, a one budu svjetlo žute boje, baš budu ljepo. Sjećan se da je od moje susjede Tine mater, ona stara Boškovića znaš je ti, znala ljepo plest i križe je činila. Od tih palmi bi se činili križii i obično bi se stilo znači dva lista palme, a križ je bi u sredinu, onda bi se stila još i grančica masline, a posje kad bi se načinilo to onda bi ti mi to stili na kvadre u kamaru. I meni se to u kamaru iza kvadri nalazi, znaš ja ti pazin do te tradicije. Onda su ti nakon mise znali nosit križ i grančicu masline na terin od loze ili masline da bi to blagoslovljeno iz crkve čuvalo poje. Kad bi završila misa onda bi ti počele ure klanjanja, 40 sati ti se klanjalo. Znači samo muškarci su to klanjali i to njih dvojica pa bi ti se svako uru mjenjali ti eli kako bi rekla ti što su klanjali. E i da ti kažen klanja ti se ispred velikog oltara gdje je izloženo Sveto otajstvo tako da znaš. A sad ću ti ja objasnit te ure klanjanja, ovako ti to ide... znači u neđeju od podne do osam navečer, onda ponedějnik od šest ujutro do osam navečer tako i utornik isto, a onda u sredu od šest do deset ujutro i s tim završava to četrdeset satno klanjanje. Što se tiče pjesama i pjevanja, ujutro na otvaranju se „Svet svet“ onda „Usta moja“ i to se sve četiri kitice otpjevaju, a navečer na zatvaranje „Smiluj se meni, Bože“. Još se pjeva pjesma „Divnoj dakle“ i jedna kitica na „Maslinskoj tužnoj gori“, a u sredu završava s „Klanjam ti se smjerno“ onda cijela „Divnoj dakle“ i završava

³⁴ Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str.157.

sa pjesmom „Srca Isusova“. Obično ti još za kraj bude pjesma „Srce Božansko Isusa moga“, a sad sam se sjetila da ti njesan rekla da za Cvjetnicu bude crveno ruho eto da znaš.³⁵

2.11. Sveto trodnevlje

Veliki četvrtak, Veliki petak i Velika subota čine Vazmeno trodnevlje. U ta tri dana se obilježava muka i smrt Isusa Krista te njegovo uskrsnuće. “Vazmeno trodnevlje započinje Velikim četvrtkom, a na taj dan je i misa *Večere Gospodnje*. Na početku se pjeva pjesma *Slava Bogu na visini* koja je popraćena zvonjavom crkvenih zvona. Od tog trenutka zvona se vežu i počinje crkvena šutnja koja traje do vazmenog bdijenja, kada se ponovno zapjeva *Slava Bogu na visini*. Od podne na Veliki četvrtak, na Veliki petak i Veliku subotu nisu su se obavljali težački poslovi na polju.”³⁶

2.11.1. Veliki četvrtak

„Veliki četvrtak je dan početka muke Isusove. (...) Isus je svojom krvlju ustanovio novi i vječni savez između Boga i ljudskog roda govoreći: 'Ovo je moje tijelo koje se za vas predaje, Ovo je moja krv, krv Saveza, koja se prolijeva za sve na oprostjenje grijeha. Ovo činite meni na spomen“.³⁷

Veliki četvrtak je prvo, navečer ti je svečana misa koja traje sve do „Glorije“ i onda zvone zvona, a iza toga se zatvaraju zvona i prelazimo na korizmene napjeve i korizmenu misu. Iza čitanja i evanđelja je predika i iza toga se peru noge apostolima... misa ide svojim tokom do kraja i iz svetohraništa hostije se odnesu u oltar pohrane u grobu, a to ti je sve popraćeno sa pjesmom „Divnoj dakle“, a velečasni iza toga razmeće, ogoljuje hoću reć spušta križ, svjećnjake i napice i u to vreme se pjeva psalam „Bože moj, Bože moj zašto si me ostavio“. U četvrtak ti je bjela boja tog crkvenog ruha jer je tad ustanovljen svećenički red. Znači kada počinjemo sa svečanom misom onda ti pjevamo „De Angelis“ to ti je koralna misa, jako ljepa misa, i onda ti idu čitanja...

³⁵ Na Lastovu 2021. kazala mi je već spomenuta Marija Kapiteli.

³⁶ Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str.155-183., str.164.

³⁷ Marko Dragić, *Metkovska pasionska baština*, Hrvatski neretvanski zbornik 6/2014, Društvo Neretvana i prijatelja Neretvana u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 230.

pjevamo korizmeni napjev prije evanđelja, onda ti pjevamo pjesmu „Hvali Sion Spasitelja, vođu svog i učitelja“, otpjeva se 10 kitica i zatim se otpjeva „Aleluja“ i čita se evanđelje. Kad završi molitva vjernika peru se noge, a za to vreme zbor pjeva „Antifonu“ – „Pošto Gospodin ustade od večere nalije vode u praonik i počne učenicima prati noge, taj im primjer ostavi“ i onda nastavljamo s pjesmom koja ti ide ovako: „...gdje je ljubav prijateljstvo, Bog je ondje.“ I eto tako ti završava četvrtak.³⁸

2.11.2. Veliki petak

„Na Veliki petak kršćani se sjećaju Isusove muke i ovozemaljske smrti na križu, kojom je Isus Krist otkupio svijet. (...) Toga dana oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća, oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt. Na taj dan ne slavi se misno slavlje, već obredi Velikog petka. Kanta se Muka Isusova, otkriva se i ljubi križ, te se pjeva *Gospin plač*. Nekoć se *Plač* pjevao i kroz cijelu korizmu kako u crkvi, tako i po kućama uvečer.“³⁹

Što se tiče Velikog petka, znači ujutro kreće procesija u 7 ujutro s tim što svećenik ispred groba pjeva „Uzdahe Majci Božjoj“ i tri puta zapjeva „Smiluj nam se tužne smiluj po velikoj tvojoj milosti i naš teški grijeh nemili blagi Isuse ti nam prosti“ ... to ti ide ovako, svećenik jedan put zapjeva pa narod jedan put tako da ponovi za njim i tako tri puta. Onda se procesija uputi s križem prema groblju, a zbor pjeva „Smiluj se meni Bože“, to se pjeva do groblja. Onda kad se dođe u groblje pjeva se „Staše majka boležljiva blizu križa i suzljiva videć sina propeta“. Kad cjela ta pjesma završi, procesija se uputi prema selu i pred križem dje je stara vinarija, izmoli se pet očenaša cjelih na čast pet Rana Kristovih. Zatim kreće procesija prema Gornjoj luci i zbor pjeva „Litanije Gospine“ do Markovića kuće. I od Markovića pjevamo „Gospin plač“ s tim što putem dje god je koja crkva staje se. A to je: crkva sv. Roka, onda sv. Vlaha, sv. Antuna, sv. Josipa, sv. Marije na Grži i ulazi se onda u crkvu sv. Kuzme i Damjana i tu završava sa „Gospinim plačem“ do kraja i ljudi u tišini izlaze van tako što se poklone prvo grobu pa onda izađu. Na taj dan svećenik nosi ljubičasti plašt jer nemaju crveni koji bi se po pravilu treba nosit. Onda u petak popodne u šest navečer počnu obredi,

³⁸ Na Lastovu 2021. kazala mi je već spomenuta Marija Kapiteli.

³⁹ Marko Dragić, *Veliki petak u sakralnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata*, Muka kao nepresušno nadahnuće Passion as an Inexhaustible Source of Inspiration for Culture, br. VI., Pasijska baština Bosne i Hercegovine 2, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina 2, Zbornik radova VII. i VIII. međunarodnog znanstvenog simpozija Proceedings of Seventh and Eight International Scientific Symposium Vitez, Zagreb, 2012., str. 332.

adoravanje križa i iza tega je muka, čitanje muke. Iza čitanja muke ide se do groba pohrane i počinje pokopanje to ti je procesija pokopanja... izlazi vanka križ, iza njega muški svjet pa pjevački zbor koji pjeva, iza zbora ide svećenik sa pokaznicom praznom i pokrivenom sa plaštem onda iza njega ide ženski svjet i procesija ide oko crkve prema općini pa ispred skule i ulazi se u crkvu. Onda velečasni ide na glavni oltar i zbor počinje pjevat pjesmu „Puče moj“. Iza tega je „Ja se kajem“ onda svećenik pjeva „O slatki Isuse“, a iza tega zbor pjeva „Dragi Bože Gospodine zašto nećeš da te ljubim“. Pripjev od te pjesme ti znan napamet, ide ti ovako: „Ja te ljubim svom ljubavi koliko duša moja može koliko duša moja može, dragi Bože...“ i kad završi ta pjesma, svećenik ponovno zapjeva „Smiluj nam se tužne smiluj po velikoj tvojoj milosti i naš teški grijeh nemili blagi Isuse ti nam prosti“, to se tri puta pjeva, isto prvo svećenik pa narod i tri puta tako, a petak navečer završava u tišini, u miru tako da svećenik osti pokaznicu na oltar pohrane, el na grob Isusov. U tišini se napušta crkva, u pokorničkom duhu, čejadi mole.⁴⁰

2.11.3. Velika subota

„Velika je subota dan Isusova poćinka u grobu. To je dan mirovanja koje uskrsnim ili vazmenim bdijenjem prelazi u iznenaćenje Kristova uskrsnuća. Veliku subotu narod naziva i Bilom subotom. Bila se subota zove jer se tada trebalo dobro umivati, prati i čistiti. U svim je hrvatskim krajevima na Veliku (Bilu) subotu bio običaj umivanja vodom koja je netom blagoslovljena u crkvama, a ukoliko netko ne bi imao tu vodu valjalo se umiti na vrelima, potocima, rijekama, moru.

Posao se mogao obavljati samo u domaćinstvu, ali se nije smjela obraćivati zemlja. Takav običaj se zadržao i do današnjih dana, jer se poštuje poćinak pokojnih i vrijeme kada je Krist proveo u grobu.“⁴¹

Na kraju dohodi Velika subota koja poćinje navečer u osan. Prvo se blagoslivlja oganj vanka, a na uskrsnu sveću se stavljaju oznake i s upaljenom svećom se ulazi u crkvu. Na vrata velečasni pjeva „Svjetlo Kristovo“ pa dođe posred crkve pa ponovo pjeva i tako tri puta na tri mjesta uzduž crkve, a zadnja je pred oltarom. Sveću sti na postolje

⁴⁰ Na Lastovu 2021. kazala mi je već spomenuta Marija Kapiteli.

⁴¹ Marko Dragić, *Metkovska pasionska baština*, Hrvatski neretvanski zbornik 6/2014, Društvo Neretvana i prijatelja Neretvana u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 242.

onda počnu čitanja sve do poslanice, budu ti tri, četiri čitanja i psalmi. Onda se pročita poslanica, otvore se zvona, a zaboravila san ti reć da prilikom zatvaranja zvona vrte zvrčoku, a ona ti zamjenjiva zvona. Kad se otvore zvona zapjeva se „Slava Bogu na visini“ („Glorija“). I onda se pjeva „Aleluja“, psalam i evanđelje. Onda iza evanđelja je propovjed, molitva vjernika onda se blagoslivlja voda i uskrsna sveća se uranja u vodu i blagoslivlja pa se vraća na postolje. Pjevaju se uskrsne pjesme i završi misa onda se srede oltari za ujutro i gotovo je...⁴²

2.12. Uskrs

U spomen na Isusovo uskrsnuće slavi se Uskrs, najveći kršćanski blagdan. Uz njega su vezani brojni drevni pučki običaji.

Svečani dan bi ti to bi normalno ujutro bi se hodilo na misu... a bila ti je to mala misa jer bi ih bilo dvje kroz jutro, i onda bi se nakon tega išlo domon, doručkovalo bi se eli sa famejon, većinon ti se jela kajgana ono zamutili bi malo jaja, brašna i vode... a za ručak bi jeli juhu, ispekli bi kozlića ako bi ga kogod uspje ćapat i pravile su se fogace... A od Uskrsa do malega Uskrsa bi se pucala jaja, znaš onako ko što i djeca znaju danas ispred crkve, ono stavi se jaje na skalu pa se kovanicama gađaju, pa eli ko pogodi... a djeci bi matere od tjesta za fogacu napravile peharice i to bi in ko bi poklon..., a što se tiče čestitanja njesmo ti išli po kućama nego bi ti mi to u crkvu čestitali kome smo imali.⁴³

Na otoku ti nje običaj jest šunku, njesmo ti mi u Slavoniju el na otok smo, najčešće bi se donjele fogace u crkvu kako bi se blagoslovile. Na Uskrs počinje procesija zlatnim križem i tri puta se ide oko crkve, zbor pjeva “ Svetilištu vazmenome “ i treći put nakon pjevanja svećenik stane ispred ulaznih vrata od crkve i zapjeva „Otvorite knezovi vrata, otvorite se vrata vječna da uniđe kralj slave“, a dvojica, trojica muških iza vrata odgovaraju: „Tko je taj Kralj slave Gospod jaki i mogući u ratu“ i tako tri puta s tim

⁴² Na Lastovu 2021. kazala mi je već spomenuta Marija Kapiteli.

⁴³ Na Lastovu 2018. kazala mi je već spomenuta Zlatka Lešić.

što je treći put odgovor: „Gospod jaki mogući u ratu on je Kralj slave“. Onda se ulazi u crkvu i počinje misa. Običaj je tu da doma djeca domon bojaju jaja i dolaze ispred crkve. Najčešće bi stariji uzeli ta jaja od djece i odabrali bi na koju će skalju i s kojom kovanicom gađati i el ako bi falili onda bi tom djetetu od kojeg su uzeli jaje trebali dat tu kovanicu s kojom su gađali, bilo to dvije ili pet kuna, one kovanice znaš...⁴⁴

2.13. Sveti Juraj

Sveti Jure je rođen između 275. i 281. godine. Podrijetlom je iz plemićke obitelji, otac mu je bio vojnik. Nakon očeve smrti on je otišao u Palestinu i tamo on također postaje vojnik gdje je postao zapovjednik bojišta. Svoj bogati obiteljski imetak podijelio je siromašnima te je svojim robovima dao slobodu. Sv. Juraj je proživio teško mučeništvo, naime njega su prvo privezali za kotač s usađenim čavlima koji su mu kidali komade tijela. Naime nakon mučenja našli su ga sa zacjeljenim ranama i to je bilo čudo koje je potaknulo mnoge pogane da se obrate na kršćanstvo.⁴⁵

M. Dragić navodi da je sv. Juraj je bio mnogostruki zaštitnik:

„Seljaci su svetoga Jurja najprije štovali kao zaštitnika konja, a potom i ostalih domaćih životinja. Prije Drugoga svjetskog rata slavonsko-podravski seljaci su na blagdan svetoga Jurja konjima hodočastili Sveti Đurađ kod Donjeg Miholjca.3 U narodnoj je tradiciji sveti Jure zaštitnik od teških bolesti: bolesti s jakim grčevima, visokom vrućicom, padavicom, kužnom epidemijom. Zaštitnikom je: ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila. Zaštitnikom je od pogibelji na vodi. Bio je zaštitnikom križara, vojnika, ratnoga konjaništva i svih obrta u vojne svrhe. Djevojke i žene svetoga Juru štuju kao zaštitnika od napasnika. Svetome Jurju narod se preporuča za zaštitu od zmija i vještica.“⁴⁶

⁴⁴ Na Lastovu 2021. kazao mi je već spomenut Gabro Kapiteli.

⁴⁵ Marko Dragić, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 270-271.

⁴⁶ Isto. Str. 272.

Na Lastovu postoje dvije crkvice sv. Jurja, jedna se nalazi u Jurjevoj luci i druga na Humu. Sv. Jurje je bio zaštitnik pastira i njihove stoke pa nije ništa neupitno da su pastirske obitelji koje su doselile na otok u želji da sagrade svoju crkvicu na Prežbi. Po toj crkvici je upravo i cijela uvala dobila ime *Porto sancto Giorgi* (Jurjeva luka) u kojoj su domaći i strani ribari imali sidrišta i skladišta. Naime obitelj Đivoje je krajem prošlog stoljeća sagradila kuću pored crkvice, a ona je i dan danas ostala stara crkvica u ruševnom stanju. Pretpostavlja se da su Lastovci ovu drugu crkvu sv. Jurja na Homu podigli nakon pretrpljenog straha od Katalana na vrh najvišeg otočkog brijega (413 m) u čast svetom Jurju koji je bio zaštitnik stočarstva s ciljem da dalje nadgleda i čuva pašnjake i stoku.⁴⁷

2.14. Spasovo

„Uzašašće (Spasovo, Spasovdan) je blagdan koji je četrdeset dana nakon Uskrsa, a slavi Kristov uzlazak u nebo.“⁴⁸

Na Spasovo se nosi Gospina slika, procesija ide od crkve preko Pećnice niz Laze i pjevaju se „Litanije svih svetih“, pred križem se stane, pročita se evndelje, onda ide blagoslov poja i ide se prema crkvi sv. Spasa i tamo bude misa pa se vraća sa slikom nazad i u povratku se pjevaju „Gospine litanije“ sve do križa, a niz Laze se pjeva „Tebe Boga hvalimo. U crkvu se pjeva pjesma Majci Božjoj, a ide ovako: „Zdravo vječna diko od nebi...“ Također se ljube moći Blažene Djevice Marije i na kraju se otpjeva neka prigodna pjesma. Crkva sv. Spasatii se nalazi u Pržini, a sagrađena je da čuva otok od potresa.⁴⁹

2.15. Sveti Antun Padovanski

Sveti Ante (Antun Padovanski) rođen je 15. kolovoza 1195. godine u Lisabonu u bogatoj obitelji. S dvadeset godina stupio je u red sv. Augustina, a dvije godine nakon prešao je u samostan sv. Križa u Coimbru. Zahvaljujući povorci koja je prolazila kroz grad s relikvijama prvih mučenika franjevaca, sv. Antun 1220. godine odlučio je stupiti u red

⁴⁷ Antun Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, Matica hrvatska Lastovo, 2001., str. 439.

⁴⁸ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 175.

⁴⁹ Na Lastovu 2021. kazala mi je već spomenuta Marija Kapiteli.

siromašne male braće sv. Franje Asiškog. Ovaj događaj ostavio je veliki utjecaj na njega jer su franjevci umrli zbog propovijedanja Kristove vjere. Iste godine propovijedao je Evanđelje u Maroku. Održao je nekoliko propovijedi na skupu kojeg je sazvao sv. Franjo te tako postao odgovoran za odgojni rad u franjevačkom redu. Za života radio je kao profesor teologije i bogoslovlja, obraćao je krivovjernike, pomagao siromašne, poticao kršćanski život i borio se protiv zlih običaja.⁵⁰ U njegovu čast vjernici poste 13 utoraka prije svečeva spomendana jer oni simboliziraju prelazak u Kraljevstvo nebesko. Post je često popraćena osobnim zavjetima i molitvama.

Sv. Antun smatra se višestrukim zaštitnikom prema navođenju Marka Dragića u djelu *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*:

„Sveti Ante (Antun Padovanski), patron je franjevaca, biskupija: Padova, Lisabon, Paderborn i Hildesheim; zaštitnik onih koji se vole, bračnih drugova, žena, djece, putnika, poniženih, potlačenih, siromaha. Pomoćnik je kod neplodnosti i kod porođaja. Zaštitnik je od demona, groznice, kuge, brodoloma, ratnih nevolja, vodene bolesti, bolesti očiju. Sveti Antun štuje se i kao zaštitnik propovjednika, budućih majki, ribara, mornara, starih ljudi, žetvi, stoke, pošte, gladovanja, Portugala i vjere u Presveti sakrament.“⁵¹

Za svetega Antuna ti bude ono normalna misa i onda se posje ljube moći, a pjevamo pjesmu koja ti ide ovako: „Zdravo poroče čudesa tvorče, tebi odasvud narodi lete, mole u tebe milosti svete od kad za nebo ostavi svijet sveti Antune u svakoj zgodi čuvaj znamenja čudesni sjaj, stazu utri da ravno nas vodi, k spasu Isusu u Božji raj stazu utri“ i to ti se tako ponavlja... I draga moja znaš da je nama bitan sv. Antun Pustinjak jer semamnesti prvega na sv. Antoneta ti počinju naši famozni pokladi.⁵²

⁵⁰ Marko Dragić, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, *Ethnologica Dalmatica* 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018., str. 38-40.

⁵¹ Isto. Str. 40.

⁵² Na Lastovu 2021. kazala mi je već spomenuta Marija Kapiteli.

2.16. Sveti Ivan Krstitelj

Sv. Ivan Krstitelj, krstitelj Isusov, veoma se štuje u kršćanstvu. “U hrvatskoj tradicijskoj baštini, kao i u tradicijskoj baštini drugih naroda u Europi i svijetu, uz blagdan sv. Ivana Krstitelja vezuju se razni običaji, ophodi, divinacije, vjerovanja, hodočašća, procesije, svete mise, pučka veselja, sajmovi, ivanjske pjesme, molitve. U Hrvata i uopće u Europi običaj je paljenja ivanjskih vatri u sumrak uoči blagdana sv. Ivana Krstitelja. Stari je običaj da se mladić i djevojka uzmu za ruke i preskaču vatru ivanjskoga krijesa, a vatru mladež preskače i pojedinačno. Prastaro je vjerovanje da vještice, more i druga demonska bića neće moći djelovati dokle god se vidi ivanjskih vatra i dokle god im se dim proširi. Blagdan sv. Ivana Krstitelja prije izlaska sunca prate i ophodi krijesovalja (krisnica, ladarica), hodanje po pepelu od ivanjskoga krijesa, umivanje i kupanje na vrelima, u rijekama i moru.”⁵³

*Kod nas je isto običaj da se uoči svetega Ivana preskače oganj, tako da se pale dva, tri ognja, donese se slama, smilje i onda se govori: „U ime Boga i svetog Ivana izgorela vještici kuda“ i onda preskočiš oganj. A sad ti se u crkvi sv. Ivana nalazi muzej jer je u privatno vlasništvo Kneževa dvora.*⁵⁴

2.17. Sveti Petar i Pavao

To ti se slavi krajen šestega mjeseca, običaj ti je da se preskače oganj... tada ti se sijala pšenica i klas, a kad bi se zrno odvojilo od snopova, to bi ti se osušilo, a mladost bi onda to užegla, a znaš i stari bi isto znali doć, i tako bi ti to oni prskakali i zapjevali bi, eli to bi ti bi običaj i eto jedno druženje, svi bi se ljepo skupili i družili... A pjevali bi ti se ovako: „U ime Boga i svetega Petra, izgorjela vještici kuda...”⁵⁵

Čerce moja nama ti je najvažniji 1.8. kada ti se slavi ribarski sv. Petar. To ti se slavilo odje u Ublima u crkvi sv. Petra, a posje bi bila zakuska ispred crkve. Običaj ti je taj dan da se blagoslove barke, a na provu od barke bi ti vlasnici stili bokun sira, vino i kruh u koficu i jednu sveću kraj toga. Običaj ti je još da se na taj dan skupe sve ribarske

⁵³ Dragić, Marko; Dragić, Helena, *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Filozofski fakultet Split, Split, 2019., str. 275.

⁵⁴ Na Lastovu 2021. kazao mi je već spomenut Marin Jančić.

⁵⁵ Na Lastovu 2018. kazala mi je već spomenuta Zlatka Lešić.

obitelji i da se ide barkama slavit u neku uvalu, a najčešće ti je to saplun, zato i dan danas svi idu na Saplun 1.8. ⁵⁶

2.18. Sveti Kuzma i Damjan

Ko što ti već i znaš to su ti naši zaštitnici, sveti Kuzma i Damjan, braća ljekari... I tako smo ti mi išli na misu taj dan, to ti je 26. devetega i tad je el i dan naše općine i tako su se pjevale pjesme i ovi što se zovu Kuzma ili Damjan slavili bi imendan po kućama, a ostalo ti ništa nje bilo posebno ko što je danas nje bilo ni onih domjenaka niti smo se mi častili ispred ni ništa... U današnje vreme crkva ti se za taj blagdan ukrasi crvenim cvećem, također ti taj dan bude i crveno ruho, a dan, dva prije ti se mi skupimo i malo očistimo crkvu. Na taj dan ti bude procesija oko crkve, a nakon mise tratamenat u trijemu. ⁵⁷

Kako dr. Jurica navodi u svojoj knjizi *Lastovo kroz stoljeća*, na blagdan sv. Kuzme i Damjana pjevala se pjesma koja glasi ovako:

Sveti Kuzma i Damjan

stavi vino u badanj

iz badnja u bačvu

za dat djeci pogaču,

a da djeca ne plaču. ⁵⁸

2.19. Prva neđeja u mjesecu-neđeja sakramenta

Znaš koliko ti ja znam i koliko sam čula ova neđeja sakramenta ti se ne slavi svudje, a eto mi je slavimo... samo tako da znaš, i dan danas ti je to tako, bude to obavezna procesija, i ko što sam ti već rekla čerce moja rijetko ko ti to ima, a eto mi ti još to njejugujemo i dan danas, držimo do tega... Znači to ti ovako bude, prije svršetka mise ide se oko crkve s pokaznicom i pjeva se „Usta moja“. Svaka prva neđeja u mjesecu ti je

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Antun Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, Matica hrvatska Lastovo, 2001., str. 498.

*neđeja sakramenta, osim naravno kada je korizma i advent tada se to ne slavi. A ova neđeja sakramenta ti je sad sve do 11. mjeseca pa onda bude advent i uskrsne neđeje pa opet nakon toga ti budu ove neđeje kroz godinu, a uz to i neđeje sakramenta, eli ove prve u mjesecu i one su ti u zeleno.*⁵⁹

3. Svakodnevni život

Ujutro su ti se čejadi rano dizali i išli su ti u poje ili na more... Par njih ti je radilo u skulu ili u općinu, a ove neke žene su ti znale radit u tvornicu sardina, ali ona ti je većinom ljeti radila. Djeca su ti hodila u skulu i ono ujutro bi nam mat dala malo mjeka ako je koza imala i davala, a ostali bi ujutro popili takozvanu kafu koja se pravila od klasa ili bi popili koji čaj od neke trave, a jedino ti je bilo za kupit indijski čaj, eli što je već bi gotov, a ostalo smo ti mi sve trebali sami radit od nekih trava... Ujutro bi djeca pojela kruh s mermeladom od jabuk ili šljiv ili mast sa cukron ovisi što je bilo doma, što bi se uspjelo nač... Za ručak bi čejadi jeli ribu, zeje, patate, bob, slanutak, leće, biži, fažolete, pomidore, tikvice ili kukumare, opet ti je sve ovisilo o tome što je bilo doma... A ovi što su ti išli u poje, oni su ti sa sebon nosili za jest, ponjeli bi kruha, vina, vode, nekad ribe kad bi bilo, i malo maslina i to bi ti sve oni stili u jedan romin koji je bi raznih veličina. A za večeru bi napravili mješancu od zeja, kupusa, radiča čumula i svega tega, kako mi to zovemo tabak... I ono što sam ti za kafu govorila, to smo ti mi ovako radili znači na matunima bi stili klas i taj klas bi se sti na oganj i kad bi se to ispeklo onda bi se stilo sve u mlinac i samjelo bi se i onda bi se pilo ujutro... E i znaš mi ti njesmo imali karote tek smo posje saznali za nju, a i jaja nismo baš puno imali, bilo ti je slabo kokoši jer ti njesmo mogli baš imat kokošinjce, sve ti se bilo nabijeno i bilo je puno čejadi u fameju, pa bi nastala gužva kad bi se to još dodatno sagradilo i čejadi bi se samo karali pa je bilo lakše ne imat ništa, el me razumješ?
60

Srdele na ražnju su svakako jedan od specijaliteta na otoku Lastovu, a zanimljiv je sam način na koji se priprema. a dr. Jurica u svom osvrtu na kulturnu baštinu Lastova navodi sljedeće:

⁵⁹ Na Lastovu 2021. kazala mi je već spomenuta Zlatka Lešić.

⁶⁰ Na Lastovu 2018. kazala mi je već spomenuta Zlatka Lešić.

Nakon što je srđela očišćena od ljuske, glave i crijeva, malo se posoli i natakne na posebno obrađeni drveni ražanj (plosnato izdjelan poput mača, dužine oko 70 cm) i to poprečno po sredini trbuha tako da joj kost ostane ispod ražnja. Srđelu treba peći na žeravi od suhoh drva i to od suha vinovog pruća (lozja), a nikako na žaru od borovine, maslinova ili planikina drva. Ražanj s nataknutim srđelama se postavi na dva kamena visine 2 cm i kad se osjeti da je srđela pečena s donje strane, okrene se ražanj tako da joj kost ostane povrh ražnja i opet se pusti da se peče dok ne poprimi svijetlo žućkastu boju. Pečene se srđele stave u duboki tanjur i pokriju kako bi u pari putile masnoću; jednu se prstima iz zajedničke zdjele dok su tople. Srđela pripremljena na ovakav način mora imati određenu veličinu (22 -24 srđele u 1 kg), najbolja je ulovljena mrežicom, a po ukusu može biti različita, ovisno o predjelu (ishrani) gdje je ulovljena. Najukusnija lastovska srđela je iz Portorusa. Nakon ovoga dodao bih „u slast!“, ali uz jednu bitnu napomenu da se do kraja ispoštuje i Višanima ona toliko bitna uzrečica „tuđe nećemo, ali svoje ne damo.“⁶¹

Osim srđela, na Lastovu je još jako popularna slastica pod nazivom prkla što bi zapravo bila fritula, a ona se razlikuje od obične fritule jer se u prklama obavezno stavljaju grožđice i to im upravo daje tu punoću okusa.

Prkle se mogu kuhat, ali najboje ih je prgat... čine se od patati, kvasca i grozdja i onda ti se to izmješa pa se sti da se kisne malo. Nakon tega ožicom se stavja u prsuru. A, ako hoćete činit prkle s jogurten onda treba vazest dva jogurta, dva jaja i stit malo muke, a naravno grožđice ne smješ zaboravit jer el ne bi to imalo gusta bez njih...⁶²

S obzirom da je prije bilo veliko neimaštvo, svima su mirovine dobro došle, a pogotovo „amerikanske penzije“ ili pak one talijanske koje su bile znatno veće od naših pa se tako znalo dogoditi da bi ukućani znali zatajiti smrt svojih starijih samo iz razloga kako bi i dalje primali njihovu mirovinu. Vezano uz ovu temu, dr. Jurica je napisao jednu anegdotu:

Dođe k meni u ambulantu Ivan Ivčević-Rido i veli mi: - Doktore, umrla mi je ponica.

- *Kada? Ili je bila bolesna?*
- *Vidi njega, ni ti ne znaš da je bila bolesna. Ali, ne samo ti, već i cjelo selo ne zna da je bila godinu dana u posteju i niko je nje doša vidjet.*

⁶¹ Na Lastovu 2015. g. kazao je dr. Jurica u svom osvrtu „Da se ne zaboravi“.

⁶² Na Lastovu 2020. kazala mi je Margarita Škratulja.

- *Pa? – ništa nisam razumio.*
- *Pa ništa. Nego, znaš li ti da je ona primala američansku penziju?*
- *Ne znam.*
- *E kad ne znaš, sad znaš. Zato sam i doša kod tebe. Ne bi bilo pametno tu penziju izgubit, pa, ako pristaješ, podjelit ćemo je popola.*
- *A kako?*
- *Ljepo, niko nje zna da je bolesna, pa ne mora ni znat da je umrla.*
- *A što ćemo s njom?*
- *Stit ću je u kamenicu, nadolit ću uja i tu neka kiša jednu godinu dana, a mi ćemo uživati dolare.*
- *Ma, o Ivane...*
- *Kad nećeš, ne moraš.* ⁶³

3.1. Neđejni objed

Objed je bi oko 10 uri ujutro, ono nakon male mise, a objedovalo bi se obavezno drito u podne... U deset bi se jeli crneji, gere i pilo bi se vina s društvom ili s famejon, a u podne bi se jela pečena riba ili meso ovisi čega je bilo draga moja, znaš kad bi neko zakla beštiju djeli bi okolo jer ti nje bilo frižidera prije pa bi ti se sve to pokvarilo pa smo ti mi tako molili Boga da kogod zakolje nešto kako bi nam da mrcu e da i uz to bi jeli salatu, zeje, patate, nekad bi i brodet spremili s rižon ili paston... I uvijek kad bi se imalo mesa, to bi se ostilo na neđeju... ⁶⁴

3.2. Lastovsko vjenčanje

„Udaja na lastovsku“ je svadbeni narodni običaj koji se održavao sve do kraja prošlog stoljeća. Središnja figura lastovske svadbe bila je mlada nevjesta te je njoj bio usmjeren neobičan način darivanja preko „kudjeje“. Mladenkinu slobodu sputavala su zakonska ograničenja u slučaju kada je računala na „dotu“, a na otoku nije dolazilo u obzir udavati se bez dote i to protiv volje roditelja ili braće. U jednom dokumentu koji se nazivao carta dotale

⁶³ Kazao je dr. Jurica u svojoj knjizi *Lastovo. Stanovništvo u domovini i u svijetu*, Lastovo, 2010., str. 245.

⁶⁴ Na Lastovu 2018. kazala mi je već spomenuta Zlatka Lešić.

nalazio se popis svih nekretnina datih u miraz udavači. Obred vjenčanja se u pravilu održavao nedjeljom ili u dane blagdana u župnoj crkvi, a ovisno o ugledu ženika i nevjeste te o brojnosti rodbine odlučivalo se hoće li to biti veći ili manji događaj za selo. Pozivanje svatova na vjenčanje obavljali bi mladenci u četvrtak prije vjenčanja i to usmeno, posjetom njihovim kućama. U subotu popodne odnosila se djevojčina dota iz rodne kuće u kuću budućeg muža. Dota se najprije nosila u košarama, a zatim bi se stavila u ladicama komode. Došavši u kuću mladoženje, mlada bi dotom namjestila bračni krevet, uredila sobu i uzela k sebi ključ od te iste sobe. Često bi se ispred mladoženjine kuće skupila grupa radoznalih ljudi kako bi ocjenjivala vrijednost i bogatstvo nevjestine dote. Nedjeljno jutro bilo je ostavljeno za velike pripreme, a osim mlade i mladoženja, svaća je isto trebala bit svečano obučena. Muškarci su oblačili narodno odijelo s izvezenom košuljom, bili su okićeni prigodnim nakitom taj dan i na glavi su nosili starinsku crvenu kapicu. S druge strane žene su nastojale ukrasiti prsa što ljepšom čipkom, imale su zlatnu ili koraljnu ogrlicu te spletenu kosu, a točno u ponoć bi se presvukle u „pandel“. Nakon obreda vjenčanja, svi bi se zaputili ili u mladenkinu ili u mladoženjinu kuću na ručak. Za vrijeme svečanosti pjevala bi se pjesma koja glasi ovako:

Zaprela se kudjeja

vijekom vesela

A koja se ne zaprela

pusta ostala

Pred njoj sjedi domaćica

*vazda vesela.*⁶⁵

U staro doba čejadi su ti se vjenčavali u naše stare tradicionalne nošnje jer su to imali doma, nije ti se imalo solada za kupovat neke fine veste i te stvari... za bjelo i za odjelo... a na veliku misu ti se vjenčavalo. Za ručak bi se jela juha, lešo meso s kaparama, lešo patate i pomidore... a od slatkoga nije bilo kolača nego bi se omrsili sa skalicama i prklama... i tako posje svadbe bi se išlo na ples, a mlada bi se eli kambjala u pandel jer nošnja nije bila baš prikladna za ples i to bi se kambjala točno u ponoća. Taj pandel je bi jako sličan ko nošnja samo taj donji dio, hoću reć ta tkanica je bila drugačija i to bi

⁶⁵ Antun Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, Matica hrvatska Lastovo, 2001., str. 474.

bilo uvijek u nekoj boji, a na sebi bi imalo neke cjetice, ukrase ili štogod tako... A ovakav ti je bi običaj, znači u četvrtak navečer prije vjenčanja u baulu se je nosila dota kod mladoženje. Onda na dan vjenčanja zaprede se kudjeja i na središnjem vretenu od kojih je bilo pet, nalazila se jabuka, u tu jabuku su se stavljali zlatnici, a na ovim vretenima koji ostaju tu čejadi stavljaju šugamane, kordune, kanice, košuju od nošnje, vunene, pletene bječve..., a to je nosi brat od mladoženje ili od mlade brat ako mladoženja ne bi ima brata. Onda bi se taj brat i kumovi sastali i pošli kod mladoženje i s njim bi došli po mladu, a onda bi se pošli oženit u crkvu. A povorka nje smjela hodit istin puten, znači po nju su došli jednim puten, do crkve drugin i do kuće trećin jer kad bi išli istin putem to bi označavalo nesreću. Pošto nje bilo sali u ono vreme onda su od mladoženje svaća (svatovi) bili kod njega, a kod mlade bi bila njena svaća. Ona je bila kod muža dok je njena svojta bila kod njenih doma. Interesantno ti je i ovo da mlada nje smjela poč u svojih roditelja sedam dana nakon vjenčanja, a svi koji nisu bili na piru pošli bi na osminu kod nje. Znači to bi bilo na osmi dan nakon vjenčanja kad je i mlada smjela poč kod svojih. Tada su bili mlada i mladoženja, kumovi, roditelji i koji njesu mogli bit na piru.⁶⁶

3.3. Pjesme

U zagrljaj tvoj

„U zagrljaj tvoj me vrglo

More od vala i pjene

U utihu Skrivene Luke

Spokoj i mir mi dade

Uspeh se visoko brdu

Hom, gdje vjetri pušu

⁶⁶ Na Lastovu 2021. kazala mi je već spomenuta Marija Kapiteli.

I vidjeh djecu tvoju

Što Lastovo svoje diču

Glavat u levantu bdi je

Bratac na Sestrice brine

Mladina, Vlašnik, Lenge

Tajan, Dračun i Barje

A na drugoj bandi

Bratin i Mrčara

Pasadur je Prežbu veza

Preko Laga i kurenta

Smiraj dana maestrala

Bijelac, Kopist, porumeni

Sušac ruku Galijoli pruži

Grži malo, Veloj Palagruži

Četrdeset šest poja

Četrdeset šest gora

Četrdeset šest škoja

I crkvica istog broja“⁶⁷

⁶⁷ Napisao je Mato Maričević u knjizi *Lastovska elegija*, Dubrovnik, 2018., str. 268.

O Lastovo

„O Lastovo, mili škoju

Na pučini u samoći

Okupan u modrom moru

Kada ćemo tebi doći

Ponosit si u ljepoti

Sloboda te nije htjela

Razmiljeni diljem svijeta

Čejad tvoja nesuđena

Doći ćemo natrag tebi

Pozovi nas svojim glasom

Rekli su nam naši djedi

Bez tebe nam živjet ne bi

Ponosni smo dragi škoju

Na Merkjente tvoje vale

Vraćamo ti ljubav tvoju

Vjeru svu i naše nade

Otoče moj mili

Koralja i žala

Vodi nas u ljeta

Bonaca i vala

Na kamenu sinjem

Gdje fumari goru

Biti ćemo s tobom

Na modromu moru“⁶⁸

Bačvara

„Dana ljeta dvanaeste

Žega, jara ugrijala

Sve se peče, vrti...

Gosti, stran'ci

Navališe

Svega gladni

Na gradele pivi sarci

U konobi tiska, graja

Freške lignje

Palamide

I sovice i kozice

⁶⁸ Isto. str. 269.

Drva dodaj, išće Željko

Žerave nam ovud fali

O traversu ruke suši

Pod pazuhom pruce nosi

Na popret ga Luce stavi

Oganj ljutnu...

Plamen gazdi brke

Smudi

Ajme, ljudi, užegla se

Užegla seee... !

Gore!

Gore gorii!

Fumar gori

Ne Bačvara!“⁶⁹

⁶⁹ Isto. str. 270.

Fumari

„Gordi na krovu

Kuća oronulih

Vjetra despetaju

Ures vremenu

Što dom svoj

veličaju

I put što oblaku

I duši zalutaloj

Gdje da se vrati

kazuju

Spomen Erosu i

Huncutima onim

Što po njegovom

uzoru

Fumare lastovske

Zidaju“⁷⁰

⁷⁰ Isto. Str. 271.

Rječnik

A

abufe – način zahvale

adoravat – ljubiti

amerikanska – američka

Antoneta – Antuna

B

balat – plesati

banda – strana

baul – drveni sanduk

beštija – životinja

bi – bio

biškoti – keksi

biži – grašak

bječva – čarapa

bokun – komad

C

cujat - spuštati

cukar – šećer

cveće – cvijeće

Č

čejadi – ljudi

čerce – kćeri

četa – veći broj ljudi

činit – raditi

Ć

ćapat – uhvatiti

D

devetega – devetoga

dje – gdje

dohodilo – dolazilo

domon – doma

dota – miraz

drito – točno

drugemu – drugome

dvje – dvije

E

el – jel

F

fameja – obitelj

fažolete – mahune

fogaca – sirnica

freška – svježa

fumar – dimnjak

G

godišća – godine

goret – gorjeti

gradije – gradele

grozje – grožđe

gust – užitak

H

hodilo – išlo

hums – štos

I

ishodit – izlaziti

iščat – tražiti

izgoret – izgorjeti

izjest – pojesti

J

jedit se – ljutiti se

jerbo – jer

K

kafa – kava

kamara – soba

kambjat se – presvući se

kamenica – kamena posuda u kojoj se drži ulje

kanica – muška traka od nošnje

karati se – svađati se

karoca – kočija

karota – mrkva

kisnut – podići

klas - ječam

ko – kao

kofica – košara

kogod – netko

kominata – kamin

kordun – traka za kosu

kotula – suknja

kuda – donji dio suknje koji je produžen i vuće se po podu

kudjela – predivo vune

kukumar – krastavac

kvadri – slike

L

lešo – kuhano

lozje – loza

LJ

ljekari – liječnici

M

malega - maloga

mater - majka

matun – cigla

misjet – misliti

mjeko – mlijeko

mjendul – bajam

mrcu – malo

muka – brašno

N

načinit – napraviti

nakaditi – nadimiti

napica – svečani stoljnjak

napunjat – napuniti

nedje – negdje

neđeja – nedjelja

niko – nitko

NJ

njesan, nje – nisam, nije

O

objed – ručak

odje – ovdje

oganj – vatra

oli – ili

omaškarat – maskirati

omrsit se – počastiti se

onega – onoga

opće – uopće

ostit, stit – ostaviti, staviti

P

palica – šiba

pañdel - posebna suknja i bluza u plavoj boji

pasat – proći

patata – krumpir

penzija – mirovina

pirun – vilica

poje – polje

pomidora – rajčica

ponedejnik – ponedjeljak

ponica – punica

posje – poslije

posteja – krevet

pot – veća posuda iz koje se pije

povrc – ureći

prajac – svinja

prajčovina – svinjetina

pre – prije

predikat – propovijedati

prgat – pržiti

privola – dozvola

prkle – fritule

prskakat – preskakati

pruće – grane od vinove loze

prvega – prvoga

R

ranje – ranije

razdrt – uništiti

romin – posuda od aluminijskog s poklopcem i drškom

rozulin – prošek

S

samjeti – smrviti

sedamnesti – sedamnaesti

sedmično – tjedno

skala – stepenica

skalice – kroštule

skula – škola

soldi – novci

sonatur – svirač

srđela – srdela

sreda – srijeda

stit – staviti

svaća – svatovi

svakega – svakoga

sveća – svijeća

svetega – svetoga

svudje – svugdje

Š

šene – ludarije

škafetin – ladica

škoj – otok

štogod – ponešto

šugaman – ručnik

T

tabak – mješavina kupusa

take – takve

tega – toga

terin – teren

tiskat – gurati

tovar – magarac

tratat – častiti, ponuditi

traversa – pregača

U

uje – ulje

uputit – krenuti

uteć – pobjeći

utornik – utorak

uvjek – uvijek

uza – konop

užanca – običaj

V

vazest – uzeti

vele – puno

vesta – haljina

volje – volio

vrć – baciti

vreme – vrijeme

vrtal – vrt

Z

zapresti – opremiti

zeje – kupus

zvrčoka – drveni instrument

Ž

žerava – žar

4. Zaključak

Cilj ovog završnog rada je ukazivanje na važnost nematerijalne baštine otoka Lastova te njezinog očuvanja od zaborava. Kulturna i tradicijska baština se razlikuje od mjesta do mjesta i upravo te razlike ukazuju na bogatstvo i posebnost svakog kraja. Otok obiluje mnoštvom priča, legendi, epskih pjesmama i narodnih običaja. I dalje se slave važni kršćanski blagdani i mogu se čuti priče i pjesme karakteristične za ovaj kraj, ali, nažalost, manje nego prije. Razlog tomu može biti zasigurno manja povezanost među ljudima i sve slabija potreba za održavanjem običaja među mlađim generacijama. Iznimno je važno očuvanje kako materijalne tako i nematerijalne kulturne baštine, a najbolji način za to je vjerno prenošenje mlađim generacijama i zapisivanje kako bi se nastavilo hrvatsko kulturno djelovanje. Kako se vremena mijenjaju, mijenjaju se i ljudi, ali tradicijska baština ovog kraja je još uvijek živa i dobro ukorijenjena. Gdje god da odu ljudi će se uvijek, barem jednom, vratiti svom kraju i svojim običajima uz koje su odrasli. Jer ako ne znaš tko si i odakle si, ako nisi upoznat sa svojom prošlošću onda kao da ni ne postojiš. Nema naroda bez svoje povijesti. To je najveće blago koje treba prenositi s generacije na generaciju. Najbolji primjeri u očuvanju hrvatskog nacionalnog i vjerskog identiteta vidljivi su u pučkim pjesmama i običajima koji se vežu uz nekog svetca, poput sv. Kuzme i Damjana, sv. Antuna, sv. Petra, sv. Ivana i drugih. Slijediti te običaje značilo bi slijediti svoje pretke i njihov nauk. Tijekom godina neke su se stvari izmijenile, a neke su u potpunosti nestale. Još jedan od ciljeva bio je prikazati što bolji prikaz rodnog kraja i naučiti nešto novo o njemu, pogotovo o običajima koji su bili davno i za koje nisu dostupni pismeni izvori.

Lastovci su poznati prvenstveno po pokladima koji su jedan od važnijih događaja, zatim su poznati po maslinovom ulju, neuobičajenoj pripremi srdela na ražnju, Parku prirode, čistom moru i simboličnom broju 46. Iznimna je čast razgovarati sa starijim ljudima koji znaju puno više toga te na taj način doprinijeti očuvanju povijesti i jezika, ali i buđenju svijesti da se trebamo boriti i štititi našu tradiciju i kulturu. Svi su kazivači bili od velike pomoći jer su pored vlastitih preokupacija izdvojili vrijeme kako bi učinili nešto posebno, ispričali su ono što će zauvijek ostati zabilježeno. Lastovci moraju biti ponosni na svog doktora Juricu koji je ujedno najstariji Lastovac te je napisao i zabilježio mnoštvo informacija o otoku, običajima, podrijetlu i slično, a od velike važnosti su i njegove knjige.

U današnjem suvremenom svijetu obezvrjeđuje se sve što je tradicionalno i narodno te upravo zbog toga treba čuvati ono što je teškom mukom stečeno, drugim riječima, ono što nazivamo „svojim“.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača:

Marija Kapiteli, djev. Barbić (rođ. 1964.)

Gabro Kapiteli – Pujiz (rođ. 1956.)

Sonja Mujanović, djev. Šutić (rođ. 1949.)

Marin Jančić – Munjica (rođ. 1947.)

Zlatka Lešić, djev. Frlan (rođ. 1939.)

Margarita Škratulja, djev. Ivelja (rođ. 1937.)

Literatura

1. Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004.
2. Dragić, Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 235.-252.
3. Dragić, Marko, *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 37.-84.
4. Dragić, Marko, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 5-42.
5. Dragić, Marko, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Split, 2018. 37-66.
6. Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
7. Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 303-323.
8. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435.

9. Dragić, Marko, *Metkovska pasionska baština*, Hrvatski neretvanski zbornik 6/2014, Društvo Neretvana i prijatelja Neretvana u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 229-247.
10. Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 399-435.
11. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155-188.
12. Dragić, Marko, *Veliki petak u sakralnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata*, Muka kao nepresušno nadahnuće Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture, br. VI., Pasionka baština Bosne i Hercegovine 2, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina 2, Zbornik radova VII. i VIII. međunarodnog znanstvenog simpozija Proceedings of Seventh and Eight International Scientific Symposium Vitez, Zagreb, 2012., str. 332.-372.
13. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina* 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
14. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440.
15. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
16. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
17. Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 67-91.
18. Jurica, Antun, *Lastovo kroz stoljeća*, Matica hrvatska Lastovo, 2001.
19. Jurica, Antun, *Da se ne zaboravi, Kulturna baština Lastova – osvrt*, Lastovo, 2019.
20. Jurica, Antun, *Lastovo, Stanovništvo u domovini i u svijetu*, Lastovo, 2010.
21. Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, br.1, 2018. 5-35.
22. Kelava, Josipa. Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (1). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru. 2018. 157-171.
23. Maričević, Mato, *Lastovska elegija*, Dubrovnik, 2018.

Mrežni izvori

1. [https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Sveti-Ivan%2C-apostol-i-
evan%C4%91elist.aspx](https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Sveti-Ivan%2C-apostol-i-
evan%C4%91elist.aspx) (Pristup: 14.8.2021.)

Sažetak

U ovom radu bilježi se tradicijska, kulturna i usmenoknjiževna baština otoka Lastova. Počevši od usmenih predaja, štovanje svetaca i držanje do svojih običaja koji je neizostavan dio svakog kraja. Nadalje, zabilježene su neke anegdote i pjesme koje se mogu čuti na Lastovu bilo to za vrijeme poklada ili obilježavanja nekih događaja. Otok Lastovo obiluje bogatom crkveno-pučkom baštinom. U ovom radu su na temelju prikupljenih podataka s terena opisani božićni, pokladni, korizmeni i uskrсни običaji sačuvani u narodnom pamćenju. Zabilježeni su i običaji kojima se štiju pojedini kršćanski sveci poput sv. Ivana, sv. Petra, sv. Lucije i zaštitnika sv. Kuzme i Damjana. Naime njihov spomendan je 26. rujna, a ujedno je tada i dan općine te se oni smatraju zaštitnicima liječnika i kirurga. Točnije sv. Kuzma se smatra zaštitnikom liječnika i kirurga, dok se sv. Damjan slavi kao zaštitnik ljekarnika i farmaceuta. Nekadašnji život naših baka i djedova se razlikovao od današnjeg života. U radu su zapisani neki od pomalo zaboravljenih običaja koji su se koristili za vrijeme svadbe i ostalih važnijih događaja. Lastovo obiluje kršćanskim i pučkim običajima te brojnim pričama koje su karakteristične za ovaj kraj kojima, nažalost, prijeti zaborav. Iz tog razloga iznimno je važno da, kao obilježje identiteta, ostanu trajno zabilježeni i sačuvani od zaborava.

Ključne riječi: baština, Lastovo, usmene predaje, kršćanski blagdani, narodni običaji

TRADITIONAL SPIRITUALITY ON THE ISLAND OF LASTOVO

Abstract

This paper records the traditional, cultural and oral heritage of the island of Lastovo. Starting with oral traditions, worship of saints and adherence to their customs which is an indispensable part of every land. Furthermore, some anecdotes and songs that can be heard on Lastovo were recorded, either during the carnival or the celebration of some events. The island of Lastovo abounds in rich church-folk heritage. This paper describes Christmas, carnival, Lent and Easter customs preserved in the people's memory, all of which are based on the collected data from the field. The customs of worship of individual Christian saints such as St. John, St. Peter, St. Lucy and the patron saints of Lastovo, St. Cosmas and Damian. Namely, their memorial is on September 26, as well as the day of the municipality, and also they are considered the protectors of doctors and surgeons. More precisely, St. Cosmas is considered

the patron saint of physicians and surgeons, while St. Damian is celebrated as the patron saint of pharmacists. The life of our grandparents was different from today's life. This paper records some of the somewhat forgotten customs used during weddings and other important events. Lastovo abounds in Christian and folk customs and numerous stories that are characteristic of this area, which are, unfortunately, threatened with oblivion. For this reason, it is extremely important that, as a feature of identity, they remain permanently recorded and preserved from oblivion.

Keywords: heritage, Lastovo, oral traditions, Christian holidays, folk customs.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Sara Mijanović, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce Hrvatskog jezika i književnosti i talijanskog jezika i književnosti, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 23.9.2021.

Potpis

OBRAZAC I.P.

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	Sara Mujanović
NASLOV RADA	Tradicijaska duhovnost na Lastovu
VRSTA RADA	Završni
ZNANSTVENO PODRUČJE	Humanističke znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Filologija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	prof. dr. sc. Marko Dragić
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. prof. dr. sc. Marko Dragić 2. dr. sc. Nikola Sunara, asistent 3. doc. dr. sc. Lucijana Armanda Šundov

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskeg rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 23. 9. 2021.

mjesto, datum

Ym

potpis studenta/ice